

רשמים והרהורים

שעה, או האימון והביטחון בכוספות למיניהן. כמעט שאין נתקלים בהקפדה על תיאום הרכב התערובת למנה היסודית של המספוא הגס, ואין כל ספק שהבזבוז בחלבונים נמשך לאורך כל החזית — בעדר החולבות, ברפת היבשות, בדיר העגלות ובמרבק, כיון שאין טורחים כלל להכין תערובות מיוחדות ל"צרכנים" למיניהם השונים, לגיליהם, ולמצבים המיוחדים, בהם נתונות הבמות.

על קיצוב מנות אינדיווידואליות של מספוא גס לא חלמנו אף פעם, אולם מקובל היה של"חיות המזון המרוכז יוגש במנות אינדיווידואליות, בהתאם לתנוכה ומצבה המיוחד של הבמות. בביקורי הפעם נוכחתי שגם בשטח זה נת רבו הפרצות, ומסופקני אם עיקרון זה נשמר כהלכה. יש לשער ששתי סיבות גרמו לכך: (1) מאז שוכנו הפרות בסככות, שוב אין מקום קבוע לכל פרה ליד האיבוס; נוסף לזה, אין כולאים את הבהמות בסגרים לפני חלוקת התערובת, ועם התחלת החלוקה לאורך האיבוס קמה "התרוצצות", והזריזות והתוקפניות שבפרות נשכרות ומקפחות את הנמושות; (2) אף לאחר שנכלאות הפרות בסגרים, לא תמיד בקי מחלק (או מחלקת) התערובת בצרכי הפרות השונות, כיון שאין הוא מכיר בהן די, ועל הרוב הוא מעניק לכולן מנות שוות, כדי לקיים את מצוות הדימוקראטיה השוויון בעדר.

אמנם מחלוקת הפרות בסככות לקבוצות בהתאם לסדרי החליבה במכון החליבה המרכזי, אבל אין מתקבל הרושם שבחלוקה זו ל"קבוצות חליבה" נפתרת גם בעיית הגשת המנות האינדיווידואליות של תערובת בצורה נאותה.

הרושם שלי הוא, שיש לחזור ולבקש פתרון נאות להגשת המזון המרוכז בהתאם לצרכים האינדיווידואליים של הפרות, כי בלעדי זה מסתלפת ההזנה התכליתית ונגרם בזבוז מזונות מחד גיסא וקיפוח בהמות בעלות זכויות מיוחדות מאידך גיסא.

ה"חביבה" המיוחדת למזון המרוכז מצד בוקר

שהיתי שבועות מספר בעמק יזרעאל, ביקרתי במשקים שונים ונהניתי הנאה רבה מהפגישות עם ותיקים וצעירים גם יחד. הרושם הכללי מעדי רינו השביעני נחת למכביר: העדרים נתרחבו, הפרות טובות מראה ולפעמים אף מפותטות, עגלי המרבק — ראויים לעלות על שולחן מלכים, ואחרון אחרון — תנובות השיא בכל אתר ואתר שהפכו כבר לדבר חולין. אולם בביקורי ובשירי חותי פה ושם לא נעלמו ממני גם ה"בעיות" שער דיין מטרידות את ענף הבקר; ובהעלותי על הנייר את הצללים, מובטחני שהקוראים הבוקרים, פה ושם, לא ייפגעו חלילה מדברי תוכחה. שיתכן ויתפרצו בהמשך הרצאת הדברים, כי הרי מצאנו כתוב: "נאמנים פצעי אזהב".

אגע קודם כל בפרשת ההזנה, כי כאן סוף סוף העיקר. בביקורי זה התכוונתי ללמד ול-התרשם מהחידושים שבתכניות האספקה ומההרצאה לפועל של תכניות ייצור המספוא במשק; ועלי לציין בצער שמהרשמים ברוב המקומות שביקרתי נוכחתי שטרם הגענו ליציבות ולדרך סלולה בהספקת המספוא משדות המשק עצמו. הכל נתון עדיין במסגרת של "תיכנון", וטרם התגבשו יסודות איתנים לגבי ייצור הספקת מכת מספוא אופטימאלית (או אפילו מינימאלית) משדות המשק — לא בכמות, לא באיכות, ולא במיני הגידולים המתאימים והרצויים ביותר. אין בדעתי לדון כאן בעיקרונות כלכליים או פיסיוולוגיים של ההזנה, כי הריני מוסר רשמים ממראה עיניים; אטפל איפוא בכל סוג מספוא לחוד, כפי שנודמן לי להתרשם ממנו.

המזון המרוכז

זהו בעצם סוג המספוא היציב ביותר באיבוס הפרות! ולא רק היציב ביותר — "כבודר" ו"כובדר" עלו עד לאין שיעור. מנות של 10, 12, 15 ק"ג תערובת ליום ולפרה — דבר שבשיגרא; ויש שמתהדרים בהוצאה לפועל של תכנית האספקה לפי היחס של 70% מזון מרוכז ו-30% מס' פוא גס, ובאשר להרכבה של התערובת, הרי קר בע על ה"חביבה" המחיר, או המצוי בשוק באותה

דשים הראשונים שלאחר ההמלטה. נאמר לי שהועדות המשקיות מתנגדות לכך וממקים זאת ביוקר יחידת המזון שבשחת זו, וכן בהכנסה הגבוהה יותר מאספסת כשהיא נמכרת למכוני ייבוש להכנת הקמה. ברצוני להמריד את הבוקר רים ולעוררם לתבוע בכל תוקף מכסה מינימאלית של שחת קטנית משובחת, כי לדעתי אין לבטוח במזון המרוכז ה"כליכול" בתזונה הפ"רות בעלות כושר הייצור הגבוה. היוקר שביחידת מזון כזו יתגלה בסופו של דבר כמשתלם מכל הבחינות (גם הכלכלית); וכשם שבוקרי עין חרוד (המאוחד) הוותיקים מצאו דרך לספק שחת כזו לפרותיהם, אין כל ספק שגם הבוקרים שבמשקים אחרים יצליחו להשיג זאת, אם כמר בן, הם עצמם יכירו בחשיבות הדבר.

כהישג מסויים בייצור השחת יש לראות את שחת העשב הסודאני. נודמן לי לראות שחת כזו באיבוס הבקר בגניגרי; צבעה היה ירוק, ריחה היה נעים וכנראה שגם טעמה היה טוב, אם לשפוט לפי התיאבון שהבהמות גילו כלפיה. נאמר לי בגניגרי שדונם עשב סודאני בשלחין מניב בר 3 קצירות במשך העונה למעלה מ-1000 ק"ג שחת. מובן שאין לראות בשחת זו תחליף מושלם לשחת אספסת, אולם אין כל ספק שהיא עולה על השחת העלובה שאוספים כרגיל מהדגרים שבשדות הפלחה.

סוף פסוק: ייצור הספקת השחת הטובה לפרה הישראלית המשובחת עדיין מחכים לפתרון!

המספוא הירוק

התלתן שומר עדיין על שמו הטוב ברוב משקי העמק, ובצדק! השינויים שחלו בייצורו ובהספקתו לאיבוס הם: דחיית הזריעה לסוף אוקטובר — תחילת נובמבר כדי לקמץ במי השקייה ומניעת נזקים (התקפות צפורים וכדו"מ), הכרוכים בזריעת ספטמבר. ביוצעים מוות רים על שתי קצירות של הסתיו. ואין לראות בכך כל נזק, אלא להיפך, כי יבולי סתיו אלה הינם על הרוב נמוכים וערכו המזוני של מספוא זה (בגלל מימיותו המרובה) הוא נמוך למדי. שינויים נוספים בגידול התלתן הם ויתור על

רים רבים ידועה מזמן, ואין זה קל כל עיקר להילחם בהלך-נפש זה (הנוחיות בחלוקת מס' פוא זה, "הזול" שביחידת מזון זו לעומת יחידת המזון ממספוא הגס וכר וכר), אולם יש מקום לתביעה שהשימוש במספוא זה ודרכי ניצולו יאורגנו ביעילות רבה יותר.

על חשיבותה של ההזנה האינדיווידואלית, לפחות לגבי המזון המרוכז, דובר עוד כשפררתי תינו הניבו תנובות שיא יומיות בגבולות 18—25 ק"ג, וממילא יובן שמחשיבותה לא נגרע, אלא להיפך, כשנתרבו בעדרינו פרות שהעפילו לפס"גות של 30—40 ק"ג חלב ליום! ומכרסם החשד שיתכן והירידות התלולות בתנובותיהן היומיות של בעלות השיא, נגרמות (במידה לא קטנה) בגלל הזלזול בביצוע ההזנה האינדיווידואלית.

המספוא הגם

על השחת משדות הבעל אין להרבות דברים. לא חל כל שינוי שהוא לטובה, אף על פי שנרכש כאילו גזע רב, נרכשו מכונות משוכללות יותר וכר וכר. עובדי המספוא יודעים זאת, וכשמע"רים להם על כך, רובם עושים תנועה של אובדן עצות, ורק מעטים, "ממשיכים" להבטיח שיפורים באיכות לעתיד לבוא. ובינתיים — ברוב המקרים מות קשה להבדיל בין חבילות שחת לחבילות קש. במקומות מסויימים משתדלים להתקין שחת משדות האספסת ומעשב סודאני, ובהצלחה נ"כרת. במספר משקים הגישו מנה של 2½—3 ק"ג שחת אספסת לפרות החולכות והשפעתה הטובה על התנובה בתקופת המעבר מהתלתן לסלק (עונת מאי—יוני) היתה בולטת לעין. ברוב המקומות נאמר לי שבדרך כלל הפרות צורכות אך מנות מצומצמות של שחת, בגבולות 2—3 ק"ג ליום, אף על פי שמנסים להגיש גם מנות גדולות יותר. לדידי, אין להתפלא על כך, וזה משני טעמים: (1) כאמור, השחת היא על הרוב גרועה; (2) המנות הגדושות של מזון מרוכז, שהן על כל פנים בחזקת "מעדנים" (ביחוד כש"התערובת מכילה גם חרובים), ממלאות את כרסן ומשביעות אותו.

בהעלותי פה ושם את דבר הספקת שחת האספסת, ולפחות לפרות בתקופת היבוש ובחר

שהפרות התייחסו בשוויון נפש גמור לאיבוסים מלאים של מספוא ירוק שנקצץ בקומביין, היו טועמות קימעה ומסתלקות; ואף על פי, שלדברי העובדים, מסיימות הבהמות בסופו של דבר את המנות, הרי יש להניח שהן נהנות אך מעט מאוד ממספוא המוגש בצורה כזו. מלבד שלילת זכותה הטבעית של הפרה לאסוף את מזונותיה במרעה, הרי המספוא הירוק המקוצץ דק הנו גם פגום בטעמו בגלל התחממותו ותנוחתו הדחוסה באיבוס במשך שעות רבות. אין איפוא לבוא עליהן בטרוניה כשהן מואסות בו.

גידולי סתיו וחורף נוספים להספקת מספוא ירוק לא מתבלטים באופן מיוחד, ופה ושם נזקקים לדגנים (שעורה, ש"ש) או לקטניות (אפר נה, פול) בהיקף מצומצם כדי למלא פרצות בעונות מסויימות.

מבין גידולי הקיץ זכה התירס ועטרותו הישנה הוחזרה לו, לאחר שהושגו הצלחות ניכרות בהגדלת הירבולים (6-7 טון לדונם) והארכת עונת השימוש בו (עד לסוף נובמבר). קוצרים את התירס בהבשלת הדונג, כשהגבעולים עמוסים אשכולים מלאי-גרורים, מתכונת החומר היבש שבו נעה סביב 20%-25 ואחוז החלבון הנעכל הוא בגבולות 1.2. אמנם החלק התחתון של הגבעול הוא גם יתור על המידה, אך גם הוא נאכל כמעט עד תום, בהיותו קצוץ ומעורב בחלקים העדינים יותר של הצמח. במקומות אחדים הוצרכו לשבח שלומי מנהייער המדריך יהושע רקובר, אשר עשו רבות בשנים האחרונות להעריץ לאת קרנו של התירס הפכהו שוב לגידול המסופא הקיצי העיקרי באיבוס הבקר.

התקדמות ניכרת בולטת בגידול העשב הסודאני למרעה ולירק קצור. משיגים יבולים של 8-10 טון לדונם, ואם קוצרים אותו לפני הזריעת זרעים הוא נעכל בתיאבון. על מקרי הרעלה במרעה של עשב סודאני לא הגיעוני ידיעות; כנראה שבאותם המשקים שביקרתי מקפידים על כללי הזהירות בהוצאת העדר לחלקות העשב הסודאני ומונעים את אסונות ההרעלה.

הסתוויון ואפונת הבקר כמעט שנעלמו כליל מתפריט המספוא. גם האספסת לירק צומצמה

הקציר האחרון של ירק במאי וצמצום המכסה (בשטח) וליחידת בעל החיים המבוגר. על הוויית תור של ירק תלתן במאי יש להצטער, ביחוד באותם המשקים שאינם מספקים גם שחת קטנית לעונת המעבר מהתלתן לסלק, כי ירק זה של סוף העונה הוא בעל ערך מזוני גבוה; אולם גם כאן מכריעה בהרבה משקים דעתם של הגזרים, הטוענים שהיבול האחרון של תלתן, שמשירים להזרעת זרעים, מביא הכנסה גבוהה יותר מאשר יכול הירק מקציר אחרון המוגש לפרות.

צמצום יחידת השטח לגידול התלתן, בא, כנראה, כתוצאה מהקטרוג הכללי לגבי "מרחב המחיה" של הפרה. כן מנמקים פה ושם את הצמצום תוך מגמה למנוע בזבוז של מספוא בחודשי האביב, כשהיבולים עולים ומתעצמים. "לא עוד 70-80 ק"ג תלתן לפרה!" זו הסיסמא בימינו, וכמעט שנשכחו אותם הימים, כשהפרות שנהנו ממנה כנ"ל של תלתן בחודשי מרץ-מאי, הניבו ללא קושי 12-15 ק"ג חלב ללא תוספת של מזון מרוכז. זכורות ודאי עם טובה שופמן וחבריה בעין חרוד המנות של תלתן ירוק שהוגשו לפרות ברפת ג' בשעה שערכנו ניסוי הזנה במאכסימום של מספוא גס. הפליאה אז לעשות "רות" המפורסמת, שדחסה לכרסה למעלה מ-120 ק"ג תלתן (שקול!) ביום! הרגישה בטוב התמידה יפה בתנובתה הגבוהה ללא זלילת מזון מרוכז בכמור יות של הזמנים המודרניים.

בקשר עם הגשת התלתן יש לציין עובדה משמחת: מספר משקים זנחו את שיטת הקציר בקומביין (או במכסה) וחזרו אל המקצרה והחרמש, כי נוכחו סוף סוף שמופיעים גם מכשור לים רציניים בגלל הרדיפה אחרי קימוץ בעבודה בעזרת מיכון מופרז. צדקו הפרות שהכריזו בהרבה מקרים "שביתת רעב" כשמילאו את איבוסיהן ב"דיסה" הזו של תלתן (לעתים גם מתובלת בבוץ) שהותקנה במכסחות. מתקבל על הדעת שגם מספוא ירוק ממינים אחרים (פרט לתירס) אין כדאי לקצור בקומביינים, אם מעוניינים שאמנם הפרות תפקנה את מלוא ההנאה התועלת מהמזון המוגש להן. לא פעם נודמן לי להיווכח

כ־1000 יח"מ אפקטיביות לדונם, ביחוד כשמק"פידים גם על ניצול יבולי החורף (התלתן) מחל"קת אלה. אולם אין בדעתי להעלים גם את האכזבות: במשקים אחדים נזדמן לי להיווכח שעדר הבקר שהוצא למרעה „התרביץ" רובו בנחת על פני המרבד הירוק והרך מיד עם בואו לחלקות. את הסיבה להתפנקות כזו לא קשה היה לגלות: הן באו למרעה לאחר סעודה דשנה, ואין לבוא אליהן בטענות שהעדיפו את העלאת הגירה תוך רביצה על המזרון הירוק על פני ההתרוצצות לשם לחיכה. מובן שבמשטר רעה כגון זה מתעוררים ספקות קשים לגבי כדאיות המרעה הזרוע.

ובקשר עם זה כדאי להעיר על ליקוי מסויים בכלכלת הענפים במשקים מספר, והוא — חוסר המגע הער (הייתי אומר — היומיומי) בין האחראים לענף הבקר ועובדי המספוא. לעתים קוב"ע עם לעצמם הבוקרים תכנית הזנה, רעה וכו' למשך תקופה ארוכה, ואינם גמישים די לגבי שינויים שמופיעים בשדות המספוא. מגע הדוק יותר לשם ידיעת המצב ימנע בובות, ולא יתהוו מצבים קוריוזיים מסוג זה שציינתי לעיל.

סלק מספוא

מספוא זה שומר על פופולאריותו, מאז הוכ"נס לתפריט על ידי ש. צמח ונפתולסקי, מלפני 35 שנים. מורגשת התקדמות מסויימת (גיוון הזנים, הגברת היבולים, הארכת עונת ההאבסה), אולם גם כיום קיימות עדיין בעיות שיש לפתור אותן. לא התגברו עד היום על מכת הריקבון באשרושים בסוף העונה; העלווה נעלמת מוקדם מדי, ומכאן הפסד ניכר בערכו המזוני של הסלק; ועיקר הצרה — ירידה באחוז החומר היבש. נזדמן לי לראות תוצאות הבדיקות של עונה זו, ולפיהן יוצא שכמות המים בסלק עלתה ל-92%, וכדוגמאות אחדות — אף ליותר מזה, והתוצאה היתה, שדרושים היו כ־20 ק"ג סלק כדי לספק יחידת מזון אחת! היש אם כן תועלת בהובלת כה הרבה טונות מים מהשדה לרפת? ושאלה נוספת: האמנם הכרחי הוא לבזבז מ"השקיה כדי להגביר יבולי סלק כה מימי? וזהי בעיה

מאוד בעמק המערבי והמרכזי, הסיבה לכך — תצרוכת המים הגדולה של גידול זה ויוקר המים. המרעה הזרוע התרבותי עודנו משמש עילה לוויכוחים ולהיסוסים. יש מחייבים, ולפעמים אף בהתלהבות, ויש שוללים חריפים, שהביאו אף לחיסול חלקות המרעה במשקיהם. במשקים הקי"בוציים שבגוש נהלל ועפולה מתיחסים הבוקרים בחיוב למרעה, אולם גם במקומות אלה אין יוד"ע עם בדיוק מה בעצם מניב דונם מרעה (ביחידות מזון ריאליות); באותם המקומות שמוציאים את העגלות הגדולות לרעה של 6 שעות בערך ביממה מציינים בשביעת רצון את הישגי המרעה גם מבחינה כלכלית; עגלות אלה, לדברי הבוקרים, מקבלות את תצרוכתן המלאה במרעה, וכשמוסיפים להן באיבוס מעט שחת או ק"ג אחד מזון מרוכז לראש, הרי זה בעיקר לשם „הפגת השעמום" במשך השעות הארוכות שהן כלואות בחצרות או בסככות. נוכחתי שמראה העגלות הניזונות במרעה לפי השיטה הנ"ל משביע רצון בהחלט.

צמחיית המרעה הוותיק היא ברובה פספלון ומעט עשב רחם; האספסת נעלמה כליל, ואף אין מנסים לחדשה בחלקות אלה. משמחת העוב"דה שבחלקות רבות הפספלון התגבר על הרחם, עד שהוא מכסה כמעט את כל השטח, ואמנם הפרות מלחכות ביתר רצון את העשב הזה. זריעת תלתן בסתיו בחלקות המרעה הפכה לשיג"רא, ומהנסיון למדו שמצליחים לקבל יבולים טובים של תלתן, מבלי להזיק לצמחיית הקיץ של המרעה, אף אם זורעים שנה"שנה את התל"תן באותן החלקות, מבלי להקפיד על מחזור תלת-שנתי, כפי שהוצע בזמנו. את התלתן שב"חלקות המרעה קוצרים ומגישים באיבוס, ורק במקומות בודדים יוצאות הפרות גם לרעות בסוף העונה.

בבואי לסכם את ההתרשמות מהמרעה הזרוע הרי אוכל לציין שבאותם המקומות שמקפידים על הטיפול הטוב (דישונים, השקייה וכו') ומקיי"מים גם משטר נכון ברעה, אין תנובת המרעה ליחידת שטח נופלת מזו שבגידולי מספוא אחרים, ומתקבל על הדעת שאמנם אוספות הבהמות

לח מאד. עם התקנות הנוזלים אובדים גם חומרי מזון בשיעור ניכר, ויתכן אף מהחשובים ביותר מבחינה תזונתית — הסוכרים קל-התמס. איני יכול להגיד מהו שיעור ההפסד בחומרי מזון בשיטת החמצה זו, כיון שתצפיות וניסויים מדוייקים, עד כמה שידוע לי, לא נערכו. באחת החצרות בכפר-יחזקאל נמסר לי שרק כשליש מהכמות שנערמה בערימת התחמיץ נשתיירה לחלוקה לבהמות. מה הכיל החומר הגלמי לפני ההחמצה ומה נשתייר ממנו בתחמיץ שהואבס אין האיש יכול להגיד, אולם כשסיכם את החש-בון הכספי יצא שהמספוא המודרני הזה לא היה זול כל עיקר. למעשה מסתבר שאין שיטת החמ-צה זו עשויה לשמר בצורה מוצלחת את הסלק והסחיט, ללא הפסדים גדולים בחומרי מזון, ובכן מה הועילו חכמים בתקנתם? מתקבל על הדעת שאין כל יתרון בהובלת הסחיט הלח מבית הח-רושת למשקים לשם החמצה, ומוטב שהוא יוצא לשוק כסחיט יבש, ואפילו במחיר של מזון מרוכז מסוג החרובים או הפת"ז. כשהייבוש ייעשה כהלכה אפשר לשמור מספוא זה לשעת הצורך ולמטרות שונות; אפשר לגוון בו את התערובת ואפשר גם להפוך אותו שוב למספוא עסיסי משובח בעל תכונות דיאטטיות טובות, לאחר שיספיגוהו מחדש מים לרוויה. בחוץ לארץ מקר בל להגיש סחיט משוחזר כזה לפרות גבוהות התגובה, והשפעתו הטובה הוכרה על ידי בעלי ניסיון מזה שנים רבות. גם בתנאי משק הבקר שלנו מזומנות אפשרויות רבות של ניצול תכ-ליתי יותר של הסחיט המיובש; ומן הראוי להי-גמל בעוד מועד מהרדיפה אחרי הסחיט הלה, אשר, אגב, אין גם אפשרות לפקח בצורה יעילה על תכולת המים שבו, מה שאין כן לגבי הסחיט המיובש.

גידולי מספוא חדשים הופיעו במספר משקים בעמק יזרעאל; אני מתכוון לזני הכלאיים של הסורגומים שטופחו על ידי ד. ליבנה בעין-חרוד, שכונו בשמות "ססון", "עשב אס", וכדומה. הובעו דעות שונות על ערכם של גידולים אלה; לעת-עתה מרובים השוללים על המחיי-בים, ויש להניח שתעבורנה עוד עונות אחדות

שמן הראוי להתמודד עמה, וככל שנקדים יוטב לנו. יתכן שלא יהיה זה באפשרותנו לגדל סלק מספוא בשלחין שמתכונת החומר היבש שבו תהיה שווה לזו שבדנמרק (15% בסלק מהזן החצי סוכרי), אולם ידענו פעם לגדל סלק בארץ עם 11—12 חומר יבש, ועל כך יש לשקוד גם בשעת חתירה ל"שיאים" ביבול, כי אחרת יוצא שכר השיא, בסופו של דבר, בהפסד ניכר למדי.

התחמיצים

התפשטות התרחבות לכל אורך החזית! אמר גם כיום תחמיץ התיירס הוא המכובד ביותר, אולם גם התחמיצים מגידולי חורף (דגנים עם קטניות) תופסים כבר מקום נכבד בתכניות האס-פקה ברוב משקי העמק. כך, למשל, בגניגר מתקינים כבר השנה כ-1200—1400 טון תחמיץ; מזה כ-360 טון במגדלים והשאר בשתי חפירות גדולות. את התיירס לתחמיץ מגדלים בשלחין, והיבול הוא כ-4 טון לדונם. התחמיצים מגידולי חורף, המכונים גם "תחמיצים חלבוניים", מתאז-רים ומתרבים בהדרגה, על אף הכשלונות שנת-נסו בהם בעבר; השאיפה לחסוך במי השקיה לייצור המספוא, היא המדרבנת להרבות בתחמיץ מהגידולים החורפיים האביביים שבש-דות הבעל.

בהכנת תחמיצי החורף אין נזקקים לחומרים משמרים ומסתפקים בהקמלת הצמחים לפני הכנ-סתם למיכלי התחמיץ.

ברצוני לנגוע בהזדמנות זו גם בתחמיץ "המודרני", שמדובר בו הרבה בשנתיים האחר-רות — תחמיץ הסלק והסחיט. הרושם שלי הוא שההתלהבות לקראת "חידוש" זה היא מופרזת, והשאלה טעונה בדיקה יסודית מכמה וכמה בחי-נות.

מהשיחות במקומות שונים נתרשמתי שחסידי תחמיץ סלק+סחיט מתכוונים לצוד ארנבות אחר-דות ביריה אחת, אולם מסופקני אם אמנם מצלי-חים בכך. את התחמיץ הזה מתקינים בחפירות (בלתי מרוצפות) או בערימה על פני הקרקע, ויש לשער שההפסדים מחמת התנקזות מגיעים לממדים רציניים למדי, כיון שהחומר הגלמי הוא

של ניסויים (בגידול ובהאבסה גם יחד) עד שאפ־שר יהיה להסיק מסקנות חד־משמעיות ביחס לערכם של זני מספוא אלה. לעת־עתה נתקבל מספוא זה על דעת הבוקרים בעין־חרוד, והם הביעו את שביעת רצונם המלאה מהשימוש בו, אולם בשאר משקי עמק יזרעאל נשמעו הסתיי־גויות שונות, אף במקרים שלא שללו את ערכם בצורה מוחלטת. נמתין ונראה כיצד תסתיים „מלחמתם” של זני מספוא אלה על עמדת בכורה בגידולי המספוא הקיציים.

כשהנני מסכם את רשמי על מצב האספקה ברוב עדרי העמק איני יכול שלא להביע את אכזבתי מהיחס האדיש והזלזול לגבי חלקו של המספוא הגס בהזנה, ובייחוד לגבי איכותו. גור־מים רבים השפיעו על התפתחות זו, ואין בדעתי להתעכב עליהם הפעם. אולם דאגה מיוחדת עור־רו בי „הלכירוח” רביזיוניסטיים, שמגמתם לצמ־צם עוד יותר את מנת המספוא הגס, וזה — מחמת הלחץ הכללי לקצץ בגבולות „מרחב המח־יה” של פרת החלב. ומתעורר לפעמים החשש שמגמה זו עלולה להוליכנו להפיכת ענף הבקר החקלאי למשק חלבני כמעט עירוני, על כל תכונותיו השליליות, שכה נזהרנו מפניהן בעבר הלא רחוק. האמנם החשבון לטווח ארוך יותר, אף הוא מצדיק התפתחות ומגמות בכיוון זה? אני, על כל פנים, רואה סכנה חמורה ב„הלכירוח” קיצוניים מסוג זה, ומן הראוי להעלות מחדש את הדיון היסודי בבעיות אלה.

אקדיש עוד שורות מספר לרשמי ולהרהורי בשאלות טיפול, חליבה, דיוור וכדומה, אם כי יש להרחיב את הדיבור גם בבעיות אלה.

החליבה
הציוד ברוב המשקים — לפי המלה האחרונה של הטכניקה, והנך מתרשם עמוקות מה„מהפ־כה” בעבודת החליבה: העבודה מבוצעת כמעט לפי סרט־נע והספק של 30—40 פרות לעובד ולשעה (במקום 5—6 פרות בחליבת ידיים) הפך בהרבה משקים להישג נורמאלי. לכאורה הרי צריכים היינו לשובע אך נחת מהתפתחות זו, אולם, כשבוחנים מקרוב יותר את תהליכי הע־

בודה התוצאות הנובעות מהם, הרי חשים גם בטעמילוו־אי מרירים, הדבקים בחלב „ממוכן” זה. לא בכל מקום נשמרים הכללים וההוראות לגבי חליבה תקינה: אין מקפידים על הכנה נאותה ל„הורדת החלב”, מזלזלים בניקוי יסודי של העטין (לפחות העטין!), מחישים את העלאת הגביעים על הפטמות, ויש שגם משהים אותם יותר מדי על גבי העטין, ואין משגיחים בכך שהחליבה היא על „עטין ריק” וכו' וכו'. מתקבל הרושם שסומכים יותר מדי על המכונה וכמעט שמסיחים את הדעת מהעובדה שבפרה חיה עו־קים ולא בעטין של גומי. ואין איפוא להתפלא שמחלות העטין הפכו באילו עדדים למגפה ממש. לעומת זה נתקלים גם במקומות מסויימים בסדרי חליבה מתוקנים יותר, העבודה מבוצעת בשקט ומתוך תשומת לב לכל הדברים הפעוטים, והעיקר — אין העובדים שרויים במצב־רוח של חיפזון ואינם רודפים אחר שיאים ב„הספק”, תוך מנין ה„שניות” שקוצבים לכל פרה.

מתקבל הרושם שבעיית החליבה טעונה עדיין תשומת לב רבה, ואין כל ספק שגם המשקים הוותיקים זקוקים להדרכה מתמדת בביצוע הע־בודה ולפיקוח וביקורת על המיתקנים.

לבסוף אגע גם בשאלת ניקיון והרפד בסככות. רענן וולקני עורר שאלה זו ב„השדה” ודבריו גם זכו לתגובות. הרושם שלי הוא שאמנם קיימת הבעיה בכל חריפותה, אלא שפליטות הקולמוס שנתלו להערתו של רענן בענין „יוקר” הזבל האורגאני (או „מי” צריך לשאת בהוצאות ייצור הזבל) ולגבי עצם „חשיבותו” בטיוב ושמירת פוריות הקרקע, סיבכו ללא צורך את הדיון בשאלה זו.

אין צורך לבקש הוכחות לכך שאמנם הפרות בסככות מזוהמות, ומסתבר מאילו שהשמירה על ניקיון החלב אינה קלה כל עיקר. כנראה שטעה טעינו בשאלת כמות הרפד בסככות; כיום כבר שומעים על מכסה של 4 טונות לראש ולשנה, ואפילו באותם המשקים שיש באפשרותם לאסוף כמות זו משדותיהם מתעוררות לעתים בעיות בגלל „חישובים” מה כדאי יותר — למכור קש במחיר גבוה ולעצום עין ממראה הפרות, או

האוטומאטיות (הגביעים) שבפנים הסככות מוסיי פות לא מעט נוזלים מחמת דליפה והשתעשעות הפרות בהן. אין כל ספק ששתי התקלות האלה אפשר לסלק על נקלה מבלי להעמיק חקר בבעיה בכללותה.

יש ויש עוד בעיות שמן הראוי היה להתעכב עליהן, אך אסתפק בהערה ובהצעה: נדמה לי שכדאי היה לקיים מחדש פגישות מצומצמות, אזוריות, בשאלות ה"קטנות" מסוג זה שהעליתי. אמנם זכינו ברוב המשקים בבוקרים בעלי הש" כלה, ניסיון וידעות מקיפות במקצוע, אולם חשובה גם השקלא וטריא בסוגיות קלות לכאור רה, אשר, לדעתי, הן בסופו של דבר, הקובעות את ההצלחה או הכשלון בכלכלת הענף. מובן שגם פגישות ושיחות מסוג זה צריכות להיות מותאמות לרמה המקצועית, אליה הגיעו בוקרינו, ואין להסתפק עוד בהבעת סברות בעלמא. לקי ראת כל פגישה כזו צריך שיימצא איש שירכז נתונים ועובדות ביחס לנושא מסויים והדיון שיתרכז בשאלה הנידונה בלבד.

בסיורי הפעם לא נודמן לי לשהות זמן ממור שך יותר במושבים הוותיקים והנני מקווה שבקר רוב אוכל למסור את רשמי גם מבוקרינו אלה.

י. עצמון

להרבות בזבל ולהנות את העיניים במראה הנקי של הבהמות. אולם חמורה ביותר השאלה באותם המשקים שיבולי הרפד שלהם מצומצמים מאוד, ובכל זאת נתפתו לדייר את הבקר בסככות. ויש להתפלא באופן מיוחד על מתכנני "חצר המשק במושב" (ראה חוברת מס' 28 של המדור לפר" סומים חקלאיים) שמציעים לשם "חסכון ניכר בשעות העבודה היומיומיות" וכו', הקמת סככת רפד עמוק גם במושבים, בהניחם שדי יהיה ב-2½ טונות רפד לראש לשנה. מניין יימצא הרפד במושבים ליחידת עדר בת 6 חולבות ו-10—8 בני בקר אף לפי מיכסה מצומצמת זו של 2½ טון?

הבעיה טעונה רביזיה מבחינה עיקרונית לגי בי מספר ניכר של משקים, אם כי כולנו מכירים ביתרונות המרובים של הסככה מכמה וכמה בחי" נת. הרי לא יתאר שושלים עם המראה המרופש של פרותינו לצמיתות!

בהודמנות זו עלי להעיר גם על נוהג נפסד שנתארח פה ושם, שאף הוא מוסיף נופך משלו לצרת הרפש בסככות: איו פנאי לפורר את חביר לות הקש, וסומכים על הפרות שהן תעשינה את המלאכה; אין להתפלא איפוא לשוחות מלאות הנוזלים ולגבנונים שמהווים את הנוף האופייני של הסככות. ועוד הערה: כנראה שגם השוקתות

„מומחים" יועצים

בזמן האחרון נתרבו המקרים של נתינת הוראות לחליבה מיכנית ולטיפול בצידוד ע"י „שכנים טובים ומומחים" למיניהם: עצות אלה באות להקל על העבודה ולחסוך זמן, כביכול, בביצוע החליבה, בניקוי המכונה ובטיפול בה.

אנו מזכירים את החברים בל יישמעו לעצות מסוג זה. במקרים לא מעטים נגרם נזק רציני לבריאות הפרות ולטיב החלב ע"י „הקלות" מכללי החליבה והטיפול במכונות.

המעוניין בעבודה תקינה ובתוצאות טובות ייטיב למלא בקפדנות אחרי ההוראות הניתנות עתי הגורמים המוסמכים.